

Nová platforma o Kosovu

Kosovskými problémy se v té době zabýval i parlament a vláda SFRJ. Vystěhovávání slovanského obyvatelstva přestalo na těchto jednáních definitivně být zakázaným tématem. Na IX. zasedání Sněmovny národů (Savezno veće) parlamentu SFRJ v prosinci 1986 podával zprávu o kosovské situaci ministr bez portfeje federální vlády Egon Padovan,¹⁰⁷⁴ který představil uprchlictví Srbů a Černohorců z Kosova jako „nejtěžší společenský, politický a morální problém celého jugoslávského společenství“, s tím, že i přes úsilí státních i stranických orgánů nadále pokračuje, a že tedy opatření k jeho zamezení nejsou účinná (jednalo se mj. o naprosto skandální opatření o zákazu prodeje nemovitostí). Jako nejdůležitější příčinu vystěhovávání viděl charvátský ministr kromě nátlaku „albánských nacionalistů a separatistů“ ale tentokráte také „vztah státních orgánů“ k řešení vystěhovalecké otázky a k podmínkám života Nealbánců na Kosovu vůbec. Parametry zaměstnávání a úředního styku byly v té době podle něj nastaveny tak, že způsobovaly „faktickou nerovnoprávnost“ Nealbánců. Z úst vysokého státní úředníka se tak poprvé objevuje i kritika každodenních problémů života menšin na Kosovu, který skutečně v některých případech mohl být chápán jako neplnoprávný. V této souvislosti pak je zajímavé, že protesty kosovských Srbů v Bělehradu hodnotí zpravodaj vlády jako oprávněné a odmítá jejich označování za nacionalistické, jež se jim dostávalo zejména ze strany kosovské vlády, neboť takovéto nálepkování podle něj „ještě více působí na jejich nedůvěru vůči připravenosti kosovských orgánů zajistit rovnoprávné podmínky jejich života“.

Ze zprávy Egona Padovana se dozvídáme i několik dalších zajímavých informací. Ve svém výkladu o situaci na Kosovu připomněl, že v období 1981–1985 bylo ze státních prostředků na rozvoj Kosova zajištěno 64,2 miliard dinárů, z nichž z *Fondu federace* šlo 401 miliard, z rozpočtu SFRJ 160 miliard a z dalších zdrojů pak 81 miliard (dohromady 17,3 miliard dolarů podle kurzu dináru vůči dolaru z roku 1981 – pozn. V. Š.). Povinnosti Kosova vůči *Fondu federace* (anuita) za léta 1982–1986 přitom byly odloženy až na rok 1990. (V té době ovšem již byly z Kosova nevyhmatelné, neboť autonomie byla novou srbskou ústavou z března 1989 téměř zrušena; úroky tak již nikdy nebyly splaceny.) Pro obdo-

¹⁰⁷⁴ Ve vládě i v SKJ nejvyšší funkcionáři „rotovali“ i pokud šlo o jednotlivá ožehavá témata. Např. člen předsednictva ÚV SKJ Stipe Šušteršič v pozdějším rozhovoru tvrdil, že „rotace“ probíhala v půlročních intervalech. Půl roku byl tedy funkcionář např. angažován na problému Kosova, poté se zabýval Slovinskem apod.

bí let 1986–1990 se předpokládala podpora kosovské ekonomiky ve výši 720 miliard dinárů podle kurzu k roku 1985.

Padovan ve zprávě zdůrazňoval také pokračující „expanzi“ natality na Kosovu. Průměrný roční vzrůst obyvatelstva tehdy činil 24,2 promile, zatímco v Jugoslávii jako celku byl průměr 8,5 ‰.¹⁰⁷⁵

Jako reakci zejména na zprávy o pokračujícím uprchlictví z Kosova navrhoval na stejném zasedání Ante Beneti, zpravodaj výboru pro vnitřní politiku jugoslávského parlamentu, vytvoření vládního programu k zastavení vystěhovávání.¹⁰⁷⁶

IX. zasedání ÚV SKJ

Všechny tyto iniciativy se dočkaly zevrubného rozboru na IX. zasedání ÚV SKJ, které se konalo 26. června 1987 a bylo prakticky celé věnováno problematice Kosova. Bylo zřejmé, že se komunistické vedení zoufale snažilo najít nějaké východisko ze situace, v níž se na jedné straně střetávalo s nátlakem oficiální srbské politické scény směřujícím k „normalizaci“ vztahů v SRS cestou ústavních reforem, na straně druhé pak stály jednak ekonomické problémy Kosova, jednak v té době již odtabuizované důsledky excesů albánského nacionalismu. Ty se projevovaly především nátlakem na srbské, černohorské a makedonské obyvatelstvo na Kosovu a v západní Makedonii, vyvolávaly revanšistické nálady a burcovaly k ještě horečnatější aktivitě i jinak již vybuzené nacionalismy srbský a makedonský. Nacionalisticky zideologizovaná byla ostatně i podstata samotných ekonomických těžkostí autonomie. Ve většině jugoslávských republik navíc převážil názor, že Kosovo není jejich problém. Oproti tomu analytici SKJ staví kosovskou otázku jako nebezpečí pro zachování jednoty jugoslávského státu jako takového.

Zpráva z IX. zasedání ÚV SKJ ovšem již na počátku použila stejné růžové brýle, jako mnohokrát již zmiňovaná *Platforma* z roku 1981. Tvrdí totiž, že „v řadách dělníků sílí vědomí toho, že je kontrarevoluční činnost albánských nacionalistů zaměřena proti historickým zájmům dělnické třídy a zájmům samotné albánské národnosti, která svoji plnou afirmaci a rozvoj může uskutečnit pouze v pevném svazku se všemi národy a národnostmi na Kosovu“. Žádné takové vědomí pochopitelně neexistovalo, bylo vytvářeno pouze v představách od reality odtržených federálních komunistických funkcionářů, které v něm nejspíš utvrzovaly kosovské komunistické špičky. Přesvědčení, že na Kosovu existuje poměrně široká vrstva obyvatelstva, která „prohlédla triky nacionalistů“ a o níž je možno se opřít, pak samozřejmě způsobovalo, že realizace plánů, jež

¹⁰⁷⁵ *Izveštaj o sprovođenju zaključka Saveznog veća skupštine SFRJ o zaustavljanju iseljavanja Srba i Crnogoraca iz SAP Kosova pod pritiskom na devetoj sednici Saveznog veća skupštine SFRJ.* Citováno podle *Jugoslavija 1918–1988*, s. 1288–1292.

¹⁰⁷⁶ Tamtéž.

na Kosovu počítaly s podporou a akceptací části obyvatelstva, byla veskrze neúspěšná.

Nová platforma SKJ, přijatá na IX. zasedání ÚV, měla 22 bodů, většina z nich však byla značně nekonkrétních, s typickými spojeními „*mělo by se*“, „*je zapotřebí*“ atd. Rozpracování platformy pak ÚV SKJ stejně přesunul na SKS a SKK. Přesto obsahuje některé zajímavé myšlenky, které by dříve působily přinejmenším jako hereze vůči komunistickému pravověří nebo jako nebezpečné vybočení z prověřených ideologických schémat.

V oddílu o nacionalismu tak závěry IX. zasedání SKJ upustily od běžného tvrzení, že nejnebezpečnější je nacionalismus velkých jugoslávských národů, zejména srbský, když zdůrazňují, že „*licitování o tom, který nacionalismus je nebezpečnější, není pro SKJ vhodné, neboť v jugoslávských poměrech je každý nacionalismus stejně nebezpečný a kontrarevoluční...*“. Poučení z toho mělo být takové, že v boji proti albánskému nacionalismu pomůže každý národ a každá jugoslávská republika nejlépe tím, že se vypořádá s vlastním nacionalismem. Ve čtvrtém bodě pak závěry explicitně tvrdí, že „*největší odpovědnost za stav mezietských vztahů na Kosovu nesou komunisté a všichni občané albánské národnosti jakožto příslušníci většinového národa v oblasti*“. Závěry si v této souvislosti všimají také nových interpretací bujanské konference, v nichž vědci z kosovských institucí začali reinterpretovat její obsah tak, že konference počítala s připojením Kosova k Albánii a byla později falešně vykládána. Reinterpretace bujanské konference se tak stala jedním z důležitých argumentů v boji za status republiky. Usnesení IX. zasedání ÚV SKJ ovšem takovýto výklad odmítá s odvoláním na stanovisko ÚV KSJ z 28. března 1944, které již tehdy závěry bujanské konference korigovalo (více viz kapitola Bujanská (bunjajská) konference na s. 109n.)

Jako červená nit se celou novou platformou táhne také snaha zvrátit nacionalistickou indoktrinaci mladé albánské generace. I kdyby ovšem SKJ vypracovala novou vzdělávací strategii, bylo iluzorní se domnívat, že by v nejbližší době k nějaké změně v tomto směru mohlo dojít. Podobně iluzorní byla i doporučení o „*přijetí opatření*“ k návratu vystěhovalců. Ti, jimž se podařilo prodat své nemovitosti a vystěhovat se, by zpět na Kosovo nedostala žádná sebelákavější nabídka.

Pokud jde o hospodářství, nepřinášejí závěry IX. zasedání po pěti letech od vypracování zevrubných ekonomických plánů zveřejněných v *Platformě* z roku 1981 nic nového. Opakují se v nich teze o nutnosti změny struktury hospodaření, přesně jako v roce 1981, což jinými slovy znamená, že se za pět let v tomto směru na Kosovu neučinilo nic. Z tohoto stavu ovšem nelze obviňovat pouze jugoslávské vedení, hospodářská autonomie Kosova byla, jak jsme viděli, stejná jako u jugoslávských republik. Snaha o přímé investice bez zprostředkování místní vládnoucí oligarchie, a tedy bez rozměňování přidělovaných prostředků, navíc na-

rážela na nacionalistické predsudky a bariéry takového rázu, že byla prakticky neuskutečnitelná. K doporučením, které známe již z *Platformy*, tak v závěrech přibyly pouze apely k ochraně životního prostředí a k vypracování stimulačních podmínek pro to, aby za prací do autonomie přijížděli odborníci z celé země.

Spolu s nátlakem na srbské a černohorské obyvatelstvo docházelo na Kosovu od počátku 80. let čas od času také k útokům na středověké památky, církevní objekty Srbské pravoslavné církve i k poškozování hřbitovů. Nejzávažnější se z tohoto hlediska jevil požár, který propukl v noci z 15. na 16. března 1981 (tedy v mezidobí mezi demonstracemi z 11. března a 26. března) v pečském klášteře, který je zároveň statutárním sídelním místem patriarchy Srbské pravoslavné církve. Při požáru shořely obytné budovy kláštera včetně knihovny, z níž se ale podařilo zachránit větší část cenných spisů a také klášterní klenotnici. Podle oficiální verze vyšetřování, již uzavřel kosovskoalbánský okresní prokurátor Selman Ukaj, byl požár způsoben neodborným provedením komínu a špatnou tepelnou izolací.¹⁰⁷⁷ Takovéto verzi však nikdo nevěřil a dodnes je požár označován za dílo „albánských separatistů“. Církev možná i proto dostala od státu značnou dotaci na opravu kláštera, která byla dokončena v roce 1991.¹⁰⁷⁸ Útoky na církevní majetek i na historické stavby se poněkud překvapivě dostaly i do závěrů IX. zasedání ÚV SKJ, podle nichž byli komunisté přímo „povinni“ přijmout nezbytná opatření na ochranu srbských kulturních památek v autonomii. Nová platforma zvláště zdůrazňovala a vyzdvihovala ochranu „chrámů a klášterů“.

Viděli jsme již výše, že z politického života byli prakticky vytěsněni bývalí nejvyšší kosovskoalbánští funkcionáři včetně Fadila Hoxhy. Ve svém 17. bodě materiál ÚV ale vyzývá k provádění další a „daleko odvážnější diferenciacie (což byl nový eufemismus pro politické čistky – pozn. V. Š.)!“ Na tomto grémiu byla také vytvořena komise, které měla vyšetřit odpovědnost, již měl za situaci na Kosovu nést Fadilj Hoxha. Jak jsme již viděli výše, byl to poslední hřebík do politické rakve tohoto tehdy sedmdesátiletého funkcionáře, jenž byl nakonec vyloučen i z SKJ.

V závěrečných pasážích dokument ÚV vyslovuje podporu návrhu parlamentu SFRJ k přípravě „jugoslávského plánu“ na zastavení vysídlování.¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷⁷ Večernje novosti, 4. dubna 1981.

¹⁰⁷⁸ VICKERS, M.: *Between Serb and Albanian*, s. 197–198.

¹⁰⁷⁹ *Zaključci 9. sednice CK SKJ o ostvarivanju stavova SKJ u razvoju socialističkog samoupravljanja, bratstva i jedinstva i zajedništva na Kosovu*. In: *Aktuelni politički pregled*, č. 3–4, roč. 1987, s. 29–39. Citováno podle *Jugoslavija 1918–1988*, s. 1295–1303.

Jednota a rozhodnost je klíč k řešení Kosova...

prohlásil na závěr VI. zasedání ÚV SKS 9. července 1987, které podle nařízení ÚV SKJ „konkretizovalo“ novou kosovskou platformu, předse-
seda srbských komunistů Slobodan Milošević.¹⁰⁸⁰ Závěry vypracova-
né na tomto grémiu měly již celých 50 bodů. Některé z úkolů v nich
obsažených byly dokonce i termínované. Charakterizuje je údernost:
Formulacemi jako nekompromisní boj proti nacionalismu, nutnost „vy-
pořádat“ se s těmi, kteří jsou tolerantní k projevům „nacionalismu a se-
paratismu“, slovy jako hned, bezprostředně apod. se materiál ze zasedání
jen hemží. Svědčí jednoznačně o novém větru, který v SKS zavál s nástu-
pem Slobodana Miloševiče do čela strany a o jeho (lehkovážně) slíbené
rychlosti změn. „*Chladná hlava*,“ pravil Milošević ve svém závěrečném
projevu na plénu, „*nezastavila, nýbrž podnítila znásilňování, ponížení,
vystěhovávání. Kontrarevoluce nečeká, než se domluvíme a přehlasujeme
jí...*“¹⁰⁸¹ Proto je nutná rozhodnost. Srbský ÚV dává bezprostřední úkoly
OV SKK, nicméně nenechává to jen na jeho vůli. OV je nově povinen
spolupracovat s výkonným výborem předsednictva SKS, popř. s vládou
SRS.

Překvapivá a nová je i konkrétní definice některých akcí. V bodě 8
tak ÚV SKS nařizuje změnit všechny „*směrovky, tabule s názvy měst,
obcí, ulic, škol, podniků i soukromých obchodů*“ v souladu s ústavními
principy o rovnoprávnosti písem a jazyků, jinými slovy změnit všechny
„jednojazyčné“ názvy, které se rozmohly zejména v albánském prostře-
dí, na názvy dvojjazyčné, resp. trojjazyčné (albánsko-srbsko-turecké).
Tento úkol byl např. termínován „*do konce srpna 1987*“, což vzhledem
k tomu, že byl přijat na červencovém zasedání, skutečně svědčilo o tom,
že nastala doba „rychlého jednání“. Byl-li však nakonec úkol v termínu
splněn, není zřejmé. Podobnou „nekomunistickou rychlostí“ (do konce
září 1987) měly být např. připraveny stimulační podmínky pro výstavbu
nových bytů pro ty, kteří se vystěhovali a pro ty, kteří by „*chtěli pomoci
v řešení problémů v autonomii*“.¹⁰⁸² V této souvislosti je zajímavé, že tak,
jak byly dříve vypracovávány speciální programy pro zaměstnávání a po-
zitivní diskriminaci Albánců, začaly být v důsledku tlaku SKJ na Kosovu
vypracovávány speciální programy pro navrátilce (např. v Trepči, v ko-
sovských elektrárnách či v podniku Emin Duraku). Přesto pochopitelně
nelze říci, že by tyto programy přispívaly k masovému návratu vystěho-
valců. Většinu z nich totiž tvořilo obyvatelstvo vesnické, pro něž místa

1080 MILOŠEVIĆ, S.: *Godine raspleta*, s. 160.

1081 Tamtéž.

1082 *Neposredni zadaci Saveza komunista Srbije u sprovođenju zaključaka devete sednice CK SK Jugoslavije o Kosovu*. In: *Zadaci Saveza komunista Srbije u sprovođenju zaključaka CK SKJ o Kosovu*. Beograd 1987, s. 229-249. Citováno podle *Jugoslávie 1918-1988*, s. 1305.

v průmyslu nebyla přitažlivá, a kteří se také z větší části již stačili zakoupit jinde. Tak např. v Trepči se na základě repatriačních programů v letech 1985–1986 zaměstnalo 274 Srbů a 15 Černohorců, ve stejné době ovšem z továrny odešlo a Kosovo opustilo 189 Srbů a 15 Černohorců s rodinami.¹⁰⁸³ Na druhé straně obsahovaly závěry i požadavek vypracovat programy pro zaměstnávání Albánců mimo Kosovo v rámci Srbska, a takto přispívat ke snižování vysokého procenta nezaměstnanosti v oblasti.

Jedenáctý bod usnesení ÚV SKS se cele věnoval ožehavým ústavním otázkám. Zatím velice opatrně v něm navrhovali členové ÚV zásady, že by ústavní novelizace měly posílit „*odpovědnost republiky za autonomii oblastí a naopak také odpovědnost autonomií za demokratickou jednotu republiky*“. Jednota se měla omezovat na oblasti obrany, bezpečnosti, soudnictví, mezinárodní spolupráci atd. Novelizační tendence se tedy v této době ještě neprojevovaly snahou po naprostém omezení autonomie, spíše usilovaly o striktní naplňování litery ústavy.

Další body se zabývaly např. nutností vypracování jednotného výukového plánu pro celou SRS, což mj. vyžadovalo vytvoření nových učebnic jak v albánštině, tak v srbštině. Stanovený termín – začátek školního roku 1987/1988 – byl ovšem naprosto nereálný. Usnesení kladlo důraz také na výuku „*nemateřského jazyka*“ – tedy v srbském prostředí albánského a v albánském srbského – od první třídy základní školy. Upozorňovalo i na nutnost „*rovnoprávného používání srbocharvátského jazyka*“, který měl být podle materiálu srbského ÚV v autonomii dlouhodobě potlačován ve prospěch albánštiny. Nereálný termín – říjen 1987 – byl také stanoven pro vypracování programů, které by propagovaly „*plánování mateřství, rovnoprávnost mezi pohlavími a zlepšení kultury bydlení*“.¹⁰⁸⁴ Je samozřejmě jasné, že většina těchto zadání, která měla napravit podle ÚV SKS nevyhovující stav, trvající v autonomii již desetiletí, nemohla být v horizontu týdnů až měsíců uskutečněna. Zaostávání prací vůči stanoveným termínům pak dalo na VIII. zasedání ÚV SKS do rukou předsedovi srbské stranické organizace zbraň vůči jeho oponentům, které mohl snadno kritizovat za nedůslednost či obstrukci „*závěrů ÚV SKJ a ÚV SKS*“.

1083 *Iz izveštaja SIV-a o sprečavanju iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova*. Politika, 6. prosinec 1987. Citováno podle *Jugoslavija 1918–1988*, s. 1312.

1084 *Neposredni zadaci Saveza komunista Srbije u sprovođenju zaključaka devete sednice CK SK Jugoslavije o Kosovu*. Citováno podle *Jugoslávie 1918–1988*, s. 1303–1308.